

**ДЫРЭКТЫВЫ ПРЕЗІДЭНТА: ПРАВАВАЯ ПРЫРОДА,
МЕСЦА І РОЛЯ Ё ПРАВАВОЙ СІСТЭМЕ
І СІСТЭМЕ КРЫНІЦ
СУЧАСНАГА БЕЛАРУСКАГА ПРАВА**

Мікалай СІЛЬЧАНКА,

загадчык кафедры тэорыі дзяржавы і права

УА «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я.Купалы»,

доктар юрыдычных навук, прафесар

11 сакавіка 2004 года была прынята Дырэктыва Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь №1 «Аб мерах па ўмацаванню грамадскай бяспекі і дысцыпліны» (далей - Дырэктыва №1). Сёння дзейнічаюць тры дырэктывы, якія аказваюць значнае ўздзеянне на ўсе сферы грамадства і дзяржавы, прававую і палітычную сістэму краіны. Але іх прававая прырода, месца і роля сярод крыніц права і ў прававой сістэме ўвогуле айчыннай юрыдычнай навукі даследаваны вельмі слаба.

У Рэспубліцы Беларусь шмат зроблена ў справе ўладкавання і ўдасканалення сістэмы крыніц права. Дастаткова ўгадаць унікальны на прасторах Садружнасці Незалежных Дзяржаў (далей – СНД) Закон Рэспублікі Беларусь ад 10 студзеня 2000 года «Аб нарматыўных прававых актах Рэспублікі Беларусь» (далей – Закон аб нарматыўных прававых актах). Дзейнічае таксама шэраг дэкрэтаў, указаў Прэзідэнта краіны, у якіх рэгламентуюцца пытанні правастварэння, сістэматызацыі і апублікавання крыніц права, наладжана сістэма ўліку прававых актаў, створаны іх рэестр, падтрымліваецца эталонны банк дадзеных прававой інфармацыі і гэтак далей. Надзвычай важна і тое, што на ўзроўні заканадаўчага акта былі нарматыўна замацаваны правілы падрыхтоўкі нарматыўных прававых актаў.

Разам з тым, прававая сістэма і сістэма крыніц права Беларусі развіваюцца, узнікаюць новыя прававыя рэальнасці, якія патрабуюць навуковага асэнсавання.

Канстытуцыйныя асновы класіфікацыі крыніц сучаснага беларускага права. У кожнай з прававых сістэм дакладна акрэсліваецца кола крыніц права, у якіх замацоўваюцца і выкладаюцца **тры формы існавання права** – пазітыўнае права, прававая свядомасць і прававыя адносіны. Такі падзел ўсталёўваецца звычайным шляхам ці замацоўваецца афіцыйна. У цывілізаваных прававых сістэмах дадзеныя пытанні імкнуцца вырашыць на афіцыйным узроўні, фармалізаваць сістэму і структуру крыніц дзеючага права, замацаваць усе сувязі субардынацыі, іерархіі і каардынацыі, якія павінны існаваць і якія дапускаюцца паміж крыніцамі права. Павінна быць дакладна вядома, праз якія каналы ў прававую сістэму ўводзяцца новыя нормы права і прававыя палажэнні, дзе трэба шукаць адказы на прававыя пытанні. Дакладнасць і аднастайнасць ў разуменні азначаных і іншых пытанняў – адзіна правільны шлях у пабудове унітарнай прававой сацыяльнай дзяржавы, ўмацаванні законнасці і правапарадку.

У Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь (далей – Канстытуцыя, Асноўны Закон) не толькі дакладна вызначаны і адмыслова замацаваны сістэмна – прававыя асновы крыніц сучаснага беларускага права, але праведзены іх падзел на асобныя віды і падвіды [1, с. 170 – 174]. Асноўны Закон выкарыстоўвае паняцце **«нарматыўны акт»**. Гэтым тэрмінам абазначаюцца крыніцы нацыянальнага беларускага права, а таксама крыніцы міжнародна – прававога характару. Паняцце «нарматыўны акт» з’яўляецца легальным абазначэннем

усёй сістэмы крыніц сучаснага беларускага права, у той час як тэрмін «крыніцы права» застаецца дактрынальным.

Выдзяляюць нарматыўныя акты нацыянальнага і міжнароднага права. У сваю чаргу, кожны з відаў падзяляецца на пэўныя падвіды. Да падвідаў нарматыўных актаў нацыянальнага права адносяцца: унутрыдзяржаўны дагавор нарматыўнага зместу, прававы звычай, прававы прэцэдэнт, нацыянальная прававая дактрына, калі ёй нададзены статус крыніцы права і кананічныя (царкоўныя) нормы.

У прававой сістэме Рэспублікі Беларусь сярод крыніц унутрыдзяржаўнага віда галоўнай, а таксама асноўнай крыніцай права з'яўляецца нарматыўны прававы акт, сярод крыніц міжнародна-прававога характару – дагавор нарматыўнага зместу.

Асобнае становішча сярод крыніц беларускага права займаюць нарматыўныя акты вышэйшых судовых інстанцый: пастановы пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага Суду Рэспублікі Беларусь, заключэнні Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь. Яны, на нашу думку, аб'ядноўваюцца ў самастойны від нарматыўных актаў і ствараюць асобную групу крыніц права, якія можна назваць «мадыфікаванымі крыніцамі права».

Якім жа чынам суадносяцца з сістэмай узгаданых відаў і падвідаў крыніц права дырэктывы Прэзідэнта краіны? Якая іх прававая прырода? Для высвятлення гэтага патрабуецца адказаць *нашэраг* пытанняў. Па – першае, да якога з вядомых *відаў прававых актаў*, у тым ліку і крыніц права, можна аднесці гэтыя акты? Па – другое, якая роля дырэктыў Прэзідэнта краіны ў прававой сістэме ўвогуле і сярод крыніц права ў прыватнасці? У Канстытуцыі сярод прававых актаў, якія выдаюцца Прэзідэнтам краіны ў парадку рэалізацыі яго паўнамоцтваў, дырэктывы не ўзгадваюцца. Пасля зменаў, якія былі ўнесены ў Закон аб нарматыўных прававых актах у ліпені 2008 года, дырэктывы Прэзідэнта краіны былі аднесены да ліку нарматыўных прававых актаў, а дакладней – да ліку ўказаў праграмнага характару. Безумоўна, такое заканадаўчае рашэнне з'яўляецца абавязковым для выканання. Разам з тым, можна, на наш погляд, выказаць і іншыя прапановы па дадзенаму пытанню.

Дырэктывы Прэзідэнта – акты асобай формы. Прафесар Р.А.Васілевіч адносіць дырэктывы Прэзідэнта краіны да актаў асобай формы [2, с. 21 – 23]. У чым бачыцца асобая форма ці, іншымі словамі, іх унікальнасць? Найперш, у назве. Акты з такой назвай раней не былі прадугледжаны ў прававой сістэме Беларусі. Па – другое, асобная форма акта – гэта, безумоўна, і яго структура (будова). Аналіз зместу трох дырэктыў Прэзідэнта – Дырэктывы №1, Дырэктывы ад 27 снежня 2006 г. № 2 «Аб мерах па далейшай дэбюракратызацыі дзяржаўнага апарата» (далей – Дырэктыва № 2), Дырэктывы ад 14 чэрвеня 2007 г. № 3 «Эканомія і беражлівасць – галоўныя фактары эканамічнай бяспекі дзяржавы» (далей – Дырэктыва №3) сведчыць аб тым, што кожная з іх складаецца ўмоўна з двух арганічна спалучаных частак. Так, у першай частцы дырэктывы называецца, акрэсліваецца, а потым і аналізуецца актуальная праблема, якая існуе ў жыцці грамадства і дзяржавы. У другой частцы прадугледжваецца *комплекс* мераў і мерапрыстваў, якія павінны быць здзейснены ў мэтах вырашэння вызначанай праблемы, фармулюецца *сістэма* канкрэтных даручэнняў, якія скіраваны на яе пераадоленне. Такое спалучэнне частак не сустракаецца больш ні ў якім іншым відзе прававых актаў, выдаваемых Кіраўніком дзяржавы і нарматворчымі органамі нашай краіны.

Наяўнасць першай часткі менавіта у дырэктыве Прэзідэнта краіны, у якой грунтоўна аналізуецца стан спраў у пэўнай сферы грамадства і дзяржавы, нагадвае аналагічны аналіз грамадскіх адносін пры падрыхтоўцы праектаў заканадаўчых актаў. Такі аналіз звычайна заканчваецца распрацоўкай канцэпцыі, якая суправаджае падрыхтоўку і распрацоўку праекта закона. Пасля гэтага адбываецца абмеркаванне канцэптуальных асноў будучага закона ў камісіях Парламента, а таксама на яго пленарных пасяджэннях. Але дадзеная

канцэптуальная частка не ўключаецца ў змест закона. У дырэктывах жа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь такая частка прысутнічае заўсёды, і без яе нават цяжка уявіць гэты від прававых актаў.

Першая частка дырэктывы завяршаецца галоўнай высновай, якая кладзецца ў падмурак сістэмы мерапрыемстваў і даручэнняў Кіраўніка дзяржавы, змешчаных у наступнай яе частцы.

Другая частка Дырэктывы прадстаўляе сабой сістэму даручэнняў і рэкамендацый самым розным органам, установам дзяржавы, звароты да Саветаў дэпутатаў усіх узроўняў, прафсаюзных арганізацый, Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі, ветэранскіх, жаночых і іншых грамадскіх аб'яднанняў, калектываў працоўных, усіх грамадзян. Па свайму зместу гэта частка унікальна, яе нельга сустрэць ні ў якім іншым відзе прававых актаў. Такім чынам, па сваёй назве і структуры дырэктывы Прэзідэнта краіны сапраўды ўяўляюць сабой асобы па форме прававы акт.

Дырэктывы і іншыя прававыя акты Прэзідэнта краіны. Прааналізуем больш падрабязна прававы змест дырэктыў Прэзідэнта, параўнаўшы іх з дэкрэтамі, указамі, распараджэннямі. Усе прававыя акты Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь з пазіцый нарматыўнасці падзяляюцца на індывідуальныя і нарматыўныя прававыя акты. Прычым дэкрэты заўсёды з'яўляюцца нарматыўнымі прававымі актамі, а указы могуць быць як нарматыўнага, так і ненарматыўнага (індывідуальна-прававога) характару. Распараджэнне Прэзідэнта краіны згодна з арт. 3 Закона аб нарматыўных прававых актах адносіцца да ненарматыўных прававых актаў, калі іншае не прадугледжана Прэзідэнтам. Яны з'яўляюцца індывідуальнымі прававымі актамі і утрымліваюць у сабе прававыя вяленні, якія адносяцца да канкрэтнага выпадку, канкрэтнай сітуацыі, канкрэтнай асобы і гэтак далей ці вычэрпваюць сябе разавым выкананнем.

Параўнанне дырэктыў з дэкрэтамі і указамі нарматыўнага прававога характару сведчыць аб іх розным *змесце і прызначэнні*. З дапамогай дэкрэтаў і нарматыўных прававых указаў Прэзідэнта краіны ў прававую сістэму ўводзяцца якасна новыя нормы права. Іх прызначэнне ў прынцыповым змяненні зместу, характару і напрамку прававога рэгулявання грамадскіх адносін прызаме на змену нарматыўнай асновы прававой сістэмы. Дырэктывы Прэзідэнта краіны не ўтрымліваюць у сваім змесце нормаў права ў класічным разуменні і не ўводзяць непасрэдна ў прававую сістэму якасна новых прававых механізмаў, метадаў, прыёмаў, сродкаў. *Прызначэнне дырэктыў у тым, каб змяніць змест, характар і напрамкі прававога рэгулявання грамадскіх адносін без непасрэднай змены сістэмы дзеючых норм права.*

Як вядома, дэкрэтамі ўносяцца змены ў указы Прэзідэнта, як, дарэчы, і наадварот. Цяжка уявіць, каб у дырэктывы Прэзідэнта ўносіліся змены з дапамогай дэкрэтаў і указаў. Не менш неразумна было б у мэтах унясення зменаў у дэкрэты і указы выдаваць якасна новыя і невядомы від прававых актаў. Гэта яскрава сведчыць аб рознасці зместу і прызначэння такіх актаў.

Пры супастаўленні дырэктыў Прэзідэнта і яго індывідуальных прававых актаў звяртае ўвагу тое, што ў змесце дырэктыў сапраўды утрымліваюцца пераважна індывідуальныя прававыя прадпісанні. У той жа час *аналіз другой часткі дырэктыў сведчыць аб тым, што тут прадугледжваецца **менавіта сістэма, комплекс самых разнастайных мерапрыемстваў, даручэнняў**, якія павінны быць выкананы ў мэтах вырашэння **пэўнай праблемы***. Сістэмнасць мер, мерапрыемстваў і даручэнняў асабліва яскрава праяўляецца ў Дырэктыве № 3, дзе яны аб'яднаны, класіфікаваны і сістэматызаваны ў восем аднародных груп, кожная з якіх скіравана на ўмацаванне эканамічнай бяспекі дзяржавы.

Для індывідуальных прававых актаў характэрна наяўнасць канкрэтнай, дакладнай праблемы для пэўнай асобы, прадпрыемства, калектыва, галіны і іншых. Гэтая праблема

звычайна вырашаецца аднастайнымі, дакладна акрэсленымі мерамі і захадамі. У дырэктыве праблемная сітуацыя носіць больш абстрактны характар, пранізвае ўсе сферы жыццядзейнасці, практычна ўсе галіны народнай гаспадаркі і сферы кіравання і таму не можа быць дакладна вызначана і акрэслена. Таму меры і мерапрыемствы, якія прадугледжваюцца для яе рэалізацыі, разглядаюцца ў сістэме, комплексе. Інакш яны губляюць свой сэнс і сваю значнасць. *Такім чынам, праз гэту сістэму (комплекс) у прававую сістэму дзяржавы ўводзяцца абавязковыя для выканання ўсімі суб'ектамі прававых адносінаў **прававыя вектары паводзінаў і дзеянняў**.*

Прававыя вектары ў вырашэнні праблем жыццядзейнасці грамадства і дзяржавы – прававая рэальнасць, якая не можа быць зведзена да сумы індывідуальных прававых прадпісанняў. Яе ўнікальнасць у тым, што толькі такая сістэма мер і мерапрыемстваў індывідуальнага прававога характару дае магчымасць зразумець агульны кірунак, задачы і мэты паводзінаў кожнага з удзельнікаў разнастайных грамадскіх і прававых адносінаў. Па многіх прыметах яна набліжаецца да нормы права, але патрабуюцца нейкія дадатковыя абагульненні з тым, каб індывідуальныя прававыя прадпісанні пераўтварыліся ў асобныя часткі, пункты, падпункты асобных артыкулаў.

Такім чынам, існуе падабенства дырэктыў з асобнымі прававымі актамі Кіраўніка дзяржавы індывідуальнага прававога характару. Але дырэктыва не вычэрпвае сябе разавымі, канкрэтнымі актамі выканання. Безумоўна, у дырэктывах Прэзідэнта ўтрымліваюцца асобныя даручэнні, якія маюць разавы, канкрэтны характар, але ўсе яны набываюць сэнс і значнасць, вагу і моц у сістэме з іншымі патрабаваннямі Кіраўніка дзяржавы, адносна якіх тэрмін дзеяння дакладна не акрэслены. Дырэктывы Прэзідэнта адрозніваюцца ад яго канкрэтных даручэнняў, якія ўтрымліваюцца ў іншых відах прававых актаў, прыкладна так, як норма права адрозніваецца ад індывідуальнага прававога выяўлення.

Паколькі дырэктыва разлічана на шматразовае выкарыстанне, яна набліжаецца да нарматыўных прававых актаў, але не можа быць цалкам зведзена да нейкай разнавіднасці апошніх. Справа ў тым, што выкананне і рэалізацыя канкрэтных даручэнняў, якія ўтрымліваюцца ў дырэктывах, змяняе палітыка – прававую актуальнасць дырэктыў і энергетыку нарматыўнага прававога ўздзеяння на грамадскія адносіны. Актуалізацыя дырэктыў можа адбывацца ў асноўным праз няўхільнае выкананне іх зместу. Унясенне зменаў у дзеючыя дырэктывы, як і прыняцце наступных дырэктыў па адной і той жа праблеме, з'яўляецца, на наш погляд, не самым лепшым выйсцем вырашэння дадзенага пытання, таму што яны маглі б падарваць аўтарытэт і вагу гэтага віду актаў.

Дырэктывы і іншыя віды крыніц сучаснага беларускага права. Параўнанне дырэктыў з іншымі відамі крыніц сучаснага беларускага права адназначна сведчыць аб тым, што яны не могуць быць аднесены да нейкага з гэтых відаў крыніц права.

Найбольшае падабенства дырэктывы Прэзідэнта маюць з такім відам крыніц права, як прававая дактрына [3]. Пры супастаўленні дырэктыў з такімі актамі, як канцэпцыі, альбо з тымі законамі і указамі, у якіх замацаваны дактрынальныя (навуковыя) палажэнні, бачна істотная розніца ў іх змесце.

Найбольш адметная рыса ў тым, што ў дырэктывах утрымліваюцца пераважна дакладныя і, як правіла, канкрэтныя даручэнні на ажыццяўленне нейкіх мерапрыемстваў і прыняцце неабходных мер, *якія ўтвараюць своеасаблівыя прававыя вектары*. Для канцэпцый, праграм ці актаў найбольш характэрна наяўнасць сістэмы навуковых палажэнняў, вывадаў, паняццяў і гэтак далей. Падкрэсленае не дазваляе аб'яднаць у адну групу адначасова дырэктывы, канцэпцыі, праграмы і акты, у якіх утрымліваюцца дактрынальныя палажэнні. Канцэпцыі, праграмы і акты, у якіх утрымліваюцца дактрынальныя палажэнні, зацвярджаюцца і ўводзяцца ў дзеянне дзеючымі відамі

нарматыўных прававых актаў – законамі ці указамі. Дырэктывы ж Прэзідэнта існуюць толькі ў форме і з назвай дырэктыў. Таму менавіта дырэктывы Прэзідэнта краіны якраз і можна лічыць актамі асобай формы, асобымі прававымі дакументамі.

Параўнанне дырэктыў Прэзідэнта з нарматыўнымі прававымі актамі сведчыць аб тым, што ў змесце кожнай з дырэктыў акрамя сістэмы індывідуальных прававых прадпісанняў ўтрымліваюцца таксама прававыя палажэнні, якія нагадваюць асобную разнавіднасць нормаў права: нормы – задачы, нормы – мэты і нормы – прынцыпы, так званыя зыходныя нормы. Але толькі на гэтай падставе нельга аднесці дырэктывы ні да аднаго з вядомых нарматыўных прававых актаў, якія выдаюцца Прэзідэнтам краіны. Да нарматыўных прававых актаў згодна з дактрынальнай высновай можна аднесці акт, у якім утрымліваецца хаця б адна норма права «класічнага характару».

Зразумела, што дырэктывы нельга параўноўваць з пастановамі пленумаў Вярхоўнага і Вышэйшага Гаспадарчага Судуў Рэспублікі Беларусь, заключэннямі Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь.

Важнай характарыстыкай крыніцы права і вызначэння яе месца з’яўляецца яе юрыдычная сіла, вага і значнасць [4, с. 427 – 431]. Юрыдычная сіла дырэктыў не можа быць большай за юрыдычную сілу дэкрэтаў і указаў Прэзідэнта краіны. Названыя акты прымаюцца адным і тым жа органам дзяржавы і таму маюць аднолькавую юрыдычную сілу. Зразумела, што юрыдычная вага трох дырэктыў Прэзідэнта краіны ў сістэме некалькіх дзесяткаў тысяч дзеючых нарматыўных прававых актаў і іншых відаў крыніц права будзе зусім нязначнай. Але гэтага нельга сказаць аб юрыдычнай значнасці дадзенага акта. Існуючыя дырэктывы пранізваюць усю піраміду крыніц права, надаюць ім мэтанакіраванасць і нарматыўную энергетыку.

Месца дырэктыў у сістэме крыніц сучаснага беларускага права. Папярэдні аналіз дырэктыў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь сведчыць аб тым, што іх нельга нават на дактрынальным узроўні аднесці ні да аднаго з вядомых нам відаў прававых актаў, яны унікальны. З улікам таго, што ў змесце дырэктыў утрымліваюцца своеасаблівыя *прававыя вектары* паводзінаў і дзеянняў усіх суб’ектаў прававых адносінаў, гэта дае падставы для іх параўнання з прэамбулай нарматыўных прававых актаў, іх юрыдычнай прыродай і роляй у сістэме крыніц права.

Як вядома, нарматыўны прававы акт можа мець прэамбулу, якая ўтрымлівае інфармацыю аб прычынах, умовах і мэтах прыняцця (выдання). Пры гэтым, дамінуючай з’яўляецца думка аб тым, што прэамбула не мае юрыдычнага значэння, але аказвае значнае ўздзеянне на працэс рэалізацыі і прымянення нарматыўных прававых актаў [5, с. 35 – 39]. Разам з тым А.Г. Цікавенка лічыць, што «... в процессе реализации норм закона осуществляется их толкование с учетом положений преамбулы, которая в этом случае выступает организационной частью закона и является, как правило, косвенным, а порой и прямым источником права» [6, с. 12].

На наш погляд, дырэктыву Кіраўніка дзяржавы можна параўнаць з прэамбулай пэўнай сістэмы (ці групы) нарматыўных прававых актаў і нават сістэмай усіх відаў крыніц права, якія ў той ці іншай ступені рэгламентуюць асобныя аспекты вырашаемай у дырэктыве праблемы.

Нарматыўныя акты, адносна якіх дырэктывы Прэзідэнта выконваюць ролю прэамбулы, складаюць асобную групу па аднаму крытэрыю: у той ці іншай ступені рэгламентуюць грамадскія адносіны, звязаныя з акрэсленай у першай частцы дырэктывы праблемай. Дырэктыва Прэзідэнта ў гэтым сэнсе нагадвае праграма – мэтавы спосаб вырашэння існуючых у грамадстве і дзяржаве праблем.

Прэамбула Канстытуцыі мае палітыка – прававую скіраванасць адносна усёй прававой сістэмы Рэспублікі Беларусь і сістэмы крыніц права краіны у прыватнасці.

Дырэктыва ж займае, ўмоўна кажучы, прамежкавае становішча паміж прэамбулай Канстытуцыі і асобнага нарматыва прававога акта. Яна, безумоўна, не можа ісці ў разрэз з літарай і духам Асноўнага Закона, павінна знаходзіцца ў межах акрэсленага ў Канстытуцыі прававога поля і выдавацца ў межах паўнамоцтваў Прэзідэнта краіны.

У параўнанні з прэамбулай Асноўнага Закона краіны дырэктывы фармулююць больш канкрэтныя і дакладныя прававыя ўстаноўкі ў асобных сферах і па асобных актуальных пытаннях унутранай палітыкі. Яны займаюць такое становішча ў сістэме крыніц права, пры якім надаюць мэтанакіраванасць і дынамізм дзеянням у пэўнай сферы грамадства і дзяржавы. У дырэктывах утрымліваюцца даручэнні па распрацоўцы і прыняцці новых нарматывных актаў, унясенні змяненняў і дапаўненняў у дзеючыя нарматывныя акты.

Дырэктывы Прэзідэнта ў прававой сістэме краіны. Прызначэнне дырэктыў не можа быць зведзена да абнаўлення сістэмы нарматывага рэгулявання грамадскіх адносінаў, замацавання ў дзеючым пазітыўным праве новых рэжымаў, метадаў і прыёмаў ўнармавання грамадскіх адносінаў. Пасля ўвядзення ў дзеянне дырэктыў яны могуць заставацца ранейшымі, але асобным з іх можа быць нададзена крыху іншае гучанне і больш важкая значнасць у параўнанні з іншымі. Дырэктыва, такім чынам, наўпрост не адмяняе і не падмяняе дзеючае пазітыўнае права.

У гэтым яскрава праяўляецца асобная прававая прырода дырэктыў. Без істотнай змены існуючых прававых рэжымаў, метадаў і прыёмаў прававога рэгулявання грамадскіх адносінаў яны дазваляюць крыху па – іншаму паставіць націскі ў выкарыстанні прававога інструментарыя пры ўздзеянні на пэўныя сферы, пласты грамадскіх адносінаў і скіраваць дзейнасць усяго апарата дзяржавы. Пры неабходнасці зменаў у прававым рэгуляванні грамадскіх адносінаў пасля ўвядзення ў дзеянне дырэктыў Кіраўніка дзяржавы такія змены ўносяцца ў звычайным парадку адпаведнымі органамі ўлады і кіравання.

Непасрэднае прымяненне палажэнняў, якія ўтрымліваюцца ў дырэктывах Прэзідэнта, да канкрэтных жыццёвых сітуацый – не вельмі распаўсюджаная практыка правапрымяняльнай дзейнасці, таму і з гэтага пункту гледжання дадзены від актаў не ўкладваецца ў традыцыйную сістэму відаў і падвідаў крыніц сучаснага беларускага права. У перыядычным друку мы знаходзім звесткі аб выкананні дырэктыў і прыцягненні да адказнасці службовых асоб за пэўныя недахопы ў рабоце па вырашэнню праблем, акрэсленых у дырэктывах [7]. Але спагнанні і меры адказнасці не адрозніваюцца ад ужо існуючых і замацаваных у заканадаўстве відаў юрыдычнай адказнасці.

Асноўныя вывады. Як бачна, дырэктывы Прэзідэнта краіны з’яўляюцца асобнымі актамі не толькі па форме, але і па зместу. Іх не трэба «узважаць» на шалях існуючых прававых рэальнасцяў, традыцыйных крыніц права ці «класічных» прававых актаў. Дырэктывы Прэзідэнта краіны з’яўляюцца унікальнай з’явай для развіцця грамадства і дзяржавы, яе палітычнай і прававой сістэмы. Яны займаюць асобнае, непаўторнае месца сярод усіх відаў прававых актаў і крыніц нацыянальнага беларускага права.

Месца дырэктыў сярод крыніц права вызначаецца іх значнасцю ў развіцці і ўдасканаленні прававой сістэмы і сістэмы крыніц права. Калі з дапамогай дэкрэтаў і ўказаў у прававую сістэму Рэспублікі Беларусь уводзяцца якасна новыя прававыя нормы, прававыя сродкі і механізмы, з дапамогай дырэктыў надаецца мэтанакіраванасць сістэме крыніц права, прававому інструментарыю, яго механізмам і сродкам. Дырэктывы Прэзідэнта ўводзяць дадатковыя маральна – палітычныя стымулы для сістэмных дзеянняў органаў і устаноў дзяржавы, грамадскіх арганізацый і аб’яднанняў, службовых асоб і грамадзян.

З’яўленне дырэктыў – сведчанне асобнага становішча інстытута прэзідэнтства ў Рэспубліцы Беларусь. Менавіта ў плане і ракурсе вызначэння асноўных накірункаў унутранай і знешняй палітыкі Кіраўніком дзяржавы і трэба, на мой погляд, вызначаць

прававую прыроду, месца і ролю дырэктыў у сістэме крыніц сучаснага беларускага права. Важнай акалічнасцю пры іх характарыстыцы можа быць меркаванне, што дырэктывы з’яўляюцца такім актам, з дапамогай якога рэалізуецца асобы статус і паўнамоцтвы Прэзідэнта краіны ў якасці кіраўніка краіны.

Дырэктывы акрэсліваюць прыярытэтныя напрамкі ўнутранай палітыкі і з’яўляюцца пераважна палітычнымі дакументамі. Разам з тым усе дзеянні, якія ўтрымліваюцца ў дырэктывах, а таксама прававыя акты, якія прымаюцца ў мэтах іх рэалізацыі, павінны абапірацца на дзеючае пазітыўнае права і не могуць парушаць ні літары, ні духа Асноўнага Закона і іншых нормаў дзеючага права. Гэта падкрэсліваецца ў тэкстах усіх дырэктыў. Таму дырэктывы кіраўніка дзяржавы, безумоўна, маюць прававы характар.

З дапамогай дырэктыў ажыццяўляецца праграма – мэтавае вырашэнне асабліва актуальных праблем развіцця, забяспечваецца комплекснае прававое ўздзеянне розных прававых механізмаў і працэдур на грамадскія адносіны, ажыццяўляецца інтэграцыя асобных галін і інстытутаў заканадаўства, надаюцца дадатковыя маральна – палітычныя стымулы дзеянням органаў і ўстаноў дзяржавы, усім суб’ектам прававых адносін.

Дырэктыва – форма і сродак рэалізацыі паўнамоцтваў Кіраўніка дзяржавы ва ўмовах прававой дзяржавы, калі адсутнічае кіруючая і пануючая палітычная партыя. Гэта асобны па зместу і форме акт, з дапамогай якога Прэзідэнт краіны рэалізуе свае канстытуцыйныя паўнамоцтвы па вызначэнню і ажыццяўленню ўнутранай і знешняй палітыкі. Аналіз прынятых і дзеючых дырэктыў сведчыць аб тым, што яны ўпісваюцца ў прававую прастору, якая акрэслена і вызначана Асноўным Законам.

Месца, роля і значнасць дырэктыў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у функцыянаванні і развіцці прававой сістэмы грамадства можна было б замацаваць і дакладна акрэсліць у Кодэксе аб крыніцах права Рэспублікі Беларусь, ідэю распрацоўкі і прыняцця якога адстойвае аўтар дадзенага артыкула. Ні па форме і зместу, ні па іншых прававых параметрах, як гэта бачна з вышэйакрэсленага, дырэктывы Кіраўніка дзяржавы нельга звесці да нарматыўных прававых актаў. Такое рашэнне звужае значнасць дырэктыў і не ўлічвае іх асобнае становішча сярод крыніц права, месца і ролю ў прававой сістэме дзяржавы.

1. Сильченко, Н.В. Источники права в Республике Беларусь / Н.В.Сильченко // Правотворчество и проблемы формирования системы российского законодательства в условиях глобализации. – Москва –Нижний Новгород, 2007.

2. Василевич, Г.А. Правовые акты особой формы: их место и роль в развитии национальной правовой системы / Г.А.Василевич // Теория и практика правотворчества и правоприменения: Республика Беларусь в условиях интеграционных процессов: тез. докл. междунар. науч. практ. конф. 13 – 14 апреля 2007 г. – Гродно, 2007.

3. Сільчанка, М.У. Аб новай прававой рэальнасці ў прававой сістэме Рэспублікі Беларусь / М.У.Сільчанка // Веснік Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь. – 2003. – № 4.

4. Сільчанка, М.У. Агульная тэорыя права: вучэбна-метадычны комплекс / М.У. Сільчанка. – Гродна, 2008.

5. Дмитриев, Ю.А. О юридическом значении преамбулы Конституции России / Ю.А.Дмитриев // Государство и право. – 2008. – № 12.

6. Тиковенко, А.Г. Преамбула закона как источник права / А.Г.Тиковенко // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я.Купалы. – Серыя 4. – Правазнаўства. – 2008. – № 1.

7. Па слядах дырэктывы № 2 // Звязда. – 2007. – 10 лютага

АНАТАЦЫЯ

У артыкуле шляхам параўнання дырэктыў Прэзідэнта краіны з іншымі відамі прававых актаў і крыніц сучаснага беларускага права робіцца выснова аб тым, што гэтыя акты з'яўляюцца асобнымі прававымі актамі як па сваёй форме, так і па зместу. Іх унікальнасць, прававая непаўторнасць абумоўлены тым, што дырэктывы з'яўляюцца асобай формай ажыццяўлення прававой палітыкі, якая акрэслена ў Асноўным Законе дзяржавы і праводзіцца яе Кіраўніком у парадку рэалізацыі ім канстытуцыйных паўнамоцтваў па вызначэнню асноўных накірункаў унутранай і знешняй палітыкі.